

מלחמתה של תורה

בקשר להערת המערכת

א

לכבוד

הרב הגאון

עורך הקובץ „התורה והמדינה“

תל אביב.

ח' כסלו תשי"ג.

אחדש"ת

אתמול קבלתי את הקובץ הרביעי ושלחתי מיד אשור ותודה. היום עלעלתי במקצת בקובץ ומצאתי ראיתי (בדף ל"ד) את אשר העיר הרב העורך על דברי שכתבתי בזרק תנוק מראש הגג כו' שאף חכמים לא נחלקו על ריב"ב אלא משום שיש הורג אחר זה שזרקו מראש הגג, וע"ז מערער ואומר שכוונת החלוק בין בידי אדם לידי שמים אינה בזה שיש שם הורג אחר אלא אם נעשה ע"י מעשה, שהרי כל עיקר הוא ממה שכתוב „כל נפש“ והמחלוקת היא אם כל נפש או כל דהו נפש.

ותמיהני אם חשב הרב העורך שנעלמה ממני או שלא שמתי לב לסוגיא המפורשת דסנהדרין? אבל אם יוסיף כתר"ה לשים לב לדברי דומני שיודה לי למונח שהנחתי שכאן כל עיקר משום שיש כאן הורג אחר: עוד בימי עלומי כשלמדתי מחלוקת ריב"ב וחכמים (ב"ק כ"ו: וסנהדרין ע"ה).

שאלתי לנפשי השאלות והקושיות דלהלן:

(א) למה אמר כאן רבה זרק תנוק מראש הגג ובא אחר וקבלו בסייף ולא אמר נפל תנוק (כמו בסוגיא דלהלן כ"ז).

(ב) ופלוגתת ריב"ב ורבנן בהכוחו עשרה בנ"א ועשוהו גוסס — למה לא פליגי בנפצע ע"י איזה אונס ונעשה גוסס ובא אחר והרגו. מה זה הכוחו בנ"א?

(ג) ביותר לא יכולתי להסביר לי בשום אופן, מה החלוק בין זרק תנוק מראש

הגג ובא אחר וקבלו בסייף לבין הורג גוסס. הנה החלוק בין גוסס להורג טריפה מובן

וידוע (וכמ"ש תוס' „לא דמי לטריפה“) דטריפה אע"פ שהוא חי עדיין ואפי' למ"ד

טריפה חי הריהו כגברא קטילא, כיון שיש בו חסרון החיות, משא"כ גוסס שאפי'

חי רק רגע הריהו „אדם שלם חי“ — אבל הלא גם בזרק (או בנזרק) תנוק מראש

הגג ובא אחר וקבלו בסייף קודם שהגיע לארץ עדיין הריהו „אדם שלם חי“ ומדוע

תהי' זאת תלוי' בסלוגתת ריב"ב וחכמים ולא יהא דינו כהורג גוסס שהוא חייב

לכר"ע? גם מיהו זה שיכול להסביר לי החלוק בין גוסס בידי אדם לבין גוסס בידי

שמים הלא גם גוסס בידי אדם הריהו עדיין „אדם שלם חי“, ומה כאן הפרש בין

נעשה בו מעשה לבין לא נעשה בו מעשה — האם המעשה שנעשה בו עשה אותו

ל„גברא קטילא“ הלא הוא עדיין אדם שלם?

שלא

ומתוך כך באתי לידי הכרה ברורה, עוד בימי עלומי, שכאן כל המדובר הוא דוקא כשהרגוהו שני בנ"א (או עשרה) ומכיון שיש הורג אחר (מבלי להכנס כאן בפלוגתת הסוסקים אם לפטור את ההורג הראשון שעשה אותו לגוסס בידי אדם) — בוו הוא דפליגי ריב"ב וחכמים אם יש כאן דין שנים שהרגוהו שניהם פטורים או לא, וכל המדובר בסנהדרין בנעשה בו מעשה פירושו דוקא ע"י בנ"א, וכן הפלוגתא בביאור „כל נפש" בוו הוא דפליגי אם ההורג צריך להיות הורג כל הנפש מבלי השתתפות אחר או דלמא כל דהו נפש אפילו בשנים או בעשרה שהרגוהו שהאחרון חייב.

ואחר זמן רב מצאתי כדברי בשטמ"ק (שם ב"ק כ"ו): מפורש מביא כן בשם הרשב"א „ואיש כי יכה כל נפש שתהא כל נפש ח"ד איש אחד ולא מיד שני אנשים". ותו ראיתי מפורש כן גם ברמב"ם (רוצח פ"ד ו'): : הוהו עשרה בנ"א וכו' כולם פטורין וכו' שנא' כל נפש אדם עד שיהי' אחד שהרג כל הנפש. וכן מוריין כן כל דבריו הלאה שנים שדחפוהו וכו' וכו'. והמעין בלשון רש"י (ב"ק י" ד"ה פטורין) שכ' „שאינ ידוע ע"י מי נהרג" שבדאי איננו בא לסתור משאז"ל אי בעי כל נפש שבדאי גם כונתו כך היא. וחושבני שלא כדאי להאריך עוד אם כי יש עוד מה לדבר בזה.

לכן דומני שכאשר יוסיף מעכ"ת לעיין בזה יודה לדברי בעז"ה.

והנני בכבוד רב ובברכת התורה

(—) יחיאל מיכל טוקצינסקי

ב

ידי"ע הרב הגאון המובהק אוצר תורה ומעש
מהוה"ר ש. ישראל שליט"א
רב כפר הראה.

כ"ז כסלו תשי"ג.

אחדש"ת.

יקרתו מיום כ' כסלו קבלתי, וקראתי בתשומת לב את כל דבריו בבאור הסוגיא (דסנהדרין ע"ה) עפ"י שיטתו הוא. ואם כי בימים אלה לא קלה הכתיבה לי — נעים לי להתוכח עם רב דגול כמוהו עד שנבין איש את רעהו.

וידעתי ידידי ידעתי כי רבים המה הלומדים והרבנים המבינים את הסוגיא בפשטותה כדברי כת"ר שכל עיקר תלוי במעשה שנעשה בו אם ע"י אדם או אם ע"י סיבה אחרת כי הכל תלוי באם כל נפש או כל דהו נפש. אבל אם יוסיף רומע"כת לחדור להענין חושבני בטח שיסכים לשיטתי אני כי לא המעשה העיקר אלא כל עיקר אם הי' שותף אחר להורג.

ומלבד מה שכבר כתבתי במכתבי הקודם מעיקרי הוכחות, שאין בשום אופן להבין מה יש הפרש בין גוסס בידי שמים לבין גוסס בידי אדם בכל אופן הריהו עדיין „אדם חי שלם" (לא גברא קטילא כטריפה) מכ"ש בורק תינוק — אוסיף לו עכשיו עוד דברים תמציתיים מוכיחים את באור הסוגיא :

עלב

הנה בהכוחו בבת אחת הלא הכל מודים שכולם פטורים ומהאי טעמא שכתב רש"י (שם ע"ה, ד"ה. כל דהו נפש) „דאיש כי יכה אמר לחמנא ולא שנים שהכוחו והלא רבנן השוו דין הכוחו בב"א לדין הכוחו זה אחר זה, וכל המחלוקת של ריב"ב ורבנן היא רק בהכוחו בזא"ז אם גם בזא"ז ישנה אותה הודשה אחד ולא שנים הלא לרבנן כן דרשי גם בזא"ז „אחד ולא שנים". וכן מוכיח כל לשון הסוגיא.

ומעתה נהירין מאד גם דברי הרמב"ם (שם רוצח פ"ד ו') בכתבו בזה"ל: הכוחו עשרה בני אדם כו' בין שהכוחו בזא"ז בין שהכוחו בבת אחת, כולם פטורים שנאמר כל נפש אדם עד שיהי' אחד שהרג את הנפש עכ"ל. ואילו לשיטת כת"ר איך כלל הרמב"ם שני הדברים של בב"א ושל בזא"ז יחדיו, אם בב"א הלא גם כת"ר ודאי מודה שהוא מטעם אחד ולא שנים אי"כ אותו הטעם גם בזא"ז. בר מן דין הנה בכלל אין דרכו של הרמב"ם לשנות את לשון הגמ' בלתי רק במקום שקשה לחבין פשטות הגמ' ואליבא דמר הי' צריך הרמב"ם לאמר משום שנעשה בו מעשה כלשון הגמ' וע"כ שהרמב"ם פירש גם הוא „שנעשה בו מעשה" היינו אדם אחד ולא שנים (וכדברי רש"י). ח"ב.

ולא עוד אלא שגם לשון הגמ' מוכיח כן באמרם שם הכל מודים בהורג את הטריפה שהוא פטור (בטריפה ודאי אין הפרש בין בידי אדם לבין בידי שמים דהוא גברא קטילא עכ"פ) ובגוסס בידי שמים הכל מודים שהוא חייב כי לא נחלקו אלא בגוסס בידי אדם ו„גוסס בידי אדם" הלא ידוע שהכוחו שנים או עשרה ולא אחד. וגם מזו מוכח שדוקא כשנעשה בו מעשה בידי אדם ומטעם „אחד ולא שנים".

עכשיו ראיתי בשטמ"ק בב"ק (שם י') מביא כדברים האלה גם בשם המאירי בכתבו שם: וז"ל הרב המאירי ז"ל לענין פסק הלכה הכוחו עשרה בני"א אף בזה אחר זה פטור וכו' שנא' כל נפש אדם עד שיהרוג אחד כל הנפש עכ"ל.

ולכאורה הלא בפירוש רש"י בב"ק (שם י' ד"ה פטורין) כתב טעם אחר „שאינו ידוע ע"י מי נהרג", וגם טעם זה מתאים יותר לפי שיטתי שלי דדוקא כשנהרג ע"י שני בני"א ולא כשיטתו הוא — אבל עצם דברי רש"י צריכים ביאור. והנראה לענ"ד שרש"י כתב כן משהכוחו עשרה בני"א בב"א ואינו ידוע ע"י מי נהרג אבל בזה אחר זה הטעם הוא משום דבעי' כי יכה כל נפש כאשר הביא רש"י גופא להלן ד"ה שקירב וסנהדרין (ע"ה.). וכן עלינו ליישב גם דברי הרשב"א בשטמ"ק (בב"ק כ"ו): שכתב שני הטעמים האחד לפי שאינו ידוע ע"י מי נהרג אי נמי משום דבעי' איש אחד כי יכה, דודאי מסתבר שגם הרשב"א מחלק שני הטעמים לשני הסוגים ל„הכוחו בבת אחת" הטעם משום דלא ידוע ע"י מי נהרג, ואילו לסוג „בזה אחר זה" משום דבעי' אחד שיכה כל נפש. וכן מסורש כתוב בשטמ"ק (לעיל י'. ד"ה בין) בשם תלמיד הרב ר' פרץ ז"ל: הכוחו בבת אחת פטורין משום דאינו ידוע ע"י מי נהרג ובזה אחר זה משום דדרשי' כל נפש.

ונשארתי בתמיהה על לשון הרמב"ם (שם רוצח פ"ד ו') שכתב „וזה"נ לשנים שדחפוהו כו' או שהיו רבים יושבים ויצא חץ מביניהם והרג שכולם פטורים עכ"ל" (וזהי' מסוגיא דסנהדרין פ.). והלא כשיצא חץ מביניהם ודאי הפטור הוא לפי שאין אנו יודעים מי הרגו וכיצד כלל הרמב"ם ענין יצא חץ עם הרגוהו בבת אחת, ובזא"ז — בטעם אחד? ובהכרח עלינו לומר שהרמב"ם בא כל עיקר להשמיענו שבכל אופנים הללו כולם פטורים ובאופנים שאין לדעת ע"י מי נהרג אינו צריך

להשמיצנו שום טעם, ולכן השמיע רק טעם הפטור בוא"ז דבעי' אחד שהרג את הנפש (ולא שנים).

עכשיו נבוא להערתו דמר: הלא בסנהדרין השוו רבנן את ההורג האחרון להורג את הטריפה, כדאמרו שם מר מדמי לי' לטריפה, ולדידי מה זה ענין לטריפה? אבל מודענו הרב, עד שמתקשה עלי הרי קושיא זו היא בכלל על עצם דברי הגמ' איך משה דין הורג "אדם חי שלם" להורג את הטריפה. והלא בתחילה אמרו הכל מודים בהורג את הטריפה שהוא פטור ובב"ק שאמר רבה זרק תינוק מראש הגג שהיא במחלוקת ריב"ב ורבנן כתבו ע"ז בתוס' שזרק תינוק לא דמי לטריפה — הרי מפורש אמרו שכל מחלוקת ריב"ב ורבנן אין זה ענין לטריפה (וכמש"ש הרב ר' יוסף הלוי בשטמ"ק שענין טריפה לא דמי להורג גוסס בידי אדם מכיון שנחסר בו אבר "שאיננו אדם חי שלם"), א"כ לכל הדעות יש לנו להקשות כיצד השוו הורג גוסס בידי אדם להורג טריפה. ובהכרח עלינו לאמר לא שהשוו מהות גוסס למהות טריפה אלא שהשוו את הדין של הורג גוסס בידי אדם להורג טריפה, אם כי שני טעמים נפרדים להם.

וזהו מ"ש בתוס' "אע"ג דקרא קדרשי", כלומר אע"ג דהורג גוסס בידי אדם טעם אחרינא אית ב"י משום דכתיב איש כי יכה וכו' איצטריך להני טעמי לחלק גוסס בידי אדם לגוסס בידי שמים (וכדכתב הערוך לנר שאליבא דרבנן אין חלוק בין גוסס בידי אדם לגוסס בידי שמים בנוגע לדינא ואליבא דריב"ב יש לחלק). איך שהוא לוא אפי' ה"י מעכ"ת נשאר בדקדוק זה בגמ' אין דקדוק קל כזה יכול להשאיר את כל סוגית הגמ' כאן למוקשה מכל הצדדים וא"א להתעלם מדברי רש"י בסנהדרין ומלשון הרמב"ם והרשב"א ועוד.

והנני בידידות ובהוקרה רבה ובדש"ה

(—) יחיאל מיכל טוקצינסקי

הערת העורך:

הנקודה השני' במחלוקת ברורה ודבר שפתיים אך למחסור. רק זאת אעיר שמה שנוקט כב' הגהמ"ח שליט"א בפשטות שבהכוחו בבת אחת ודאי המדובר דוקא בשני בני אדם ודייק מלשון רש"י "ולא שנים שהכוחו", ומזה רוצה לדון ולהוכיח גם בהכוחו בוא"ז. לענ"ד גם עיקר ההנחה אינה ברורה ואיש כי יכה אמר רחמנא כשם שהוא בא להוציא שנים שהכו כמו"כ הוא ממצט אם הוכה בב"א ע"י אדם וע"י כח אחר, כגון שנפל עליו גל וכיו"ב. ודברי רש"י חוזרים על לשון הגמרא שהמדובר בהכוחו "בנ"א. ונראה עוד לה"ר שעיקר החילוק הוא אם נעשה בו מעשה, ואין הבדל ע"י מי נעשה המעשה מגמרא ב"ק י': שמקשה ותו ליכא והאיכא הא דתניא הכוחו "בנ"א בעשר מקלות וכו' ומתוך אבי"ע בפלוגתא (דהיינו דר"י ב"ב) לא קמיירי. ואם נאמר שמיעוט הכתוב הוא רק כשהכוחו כמה בנ"א אבל אם הוכה ע"י מכה בכח אחר לא נתמעט, אם כן הרי עדיין קשה "ותו ליכא" והאיכא" אם הוכה ע"י אדם וע"י כח אחר שאז חייב האדם על הכל. איך כנ"ל שכל שלא הוכה ע"י אדם אחד אלא כח נתערב בו פטור הוא עליו בב"א ולרבנן אף בוא"ז.

ודומת לזה מצינו לענין סריס אדם וסריס בידי שמים (יבמות ע"ה): שנחלקו הראשונים אם נעשה ע"י חולי, אבל לדעת הכל כשנפצע מאליו ע"י קוץ וכיו"ב. ה"ז בכלל סריס אדם.